

สวนพฤกษศาสตร์เกาะประตู่โรงเรียน 2

โครงการจัดตั้งสวนพฤกษศาสตร์ทางทะเลและชายฝั่งเกาะระ

เดือนกันยายน 2552 ทีมสำรวจพันธุ์ไม้ ในโครงการจัดตั้งสวนพฤกษศาสตร์ทางทะเลและชายฝั่งเกาะระ องค์การสวนพฤกษศาสตร์ มีโอกาสเข้าไปสำรวจพื้นที่บนเกาะไม้ไผ่ ตำบลเกาะป็นหยี จ.พังงา โดยการแนะนำของอาจารย์สุชล จรุงการ ซึ่งเป็นอาจารย์ในโรงเรียนเกาะไม้ไผ่ จากที่อาจารย์ได้เห็นทีมสำรวจพันธุ์ไม้กำลังขะมักเขม้นจัดการกับตัวอย่าง

พันธุ์ไม้ที่เก็บมา ณ บ้านรุ่งราณี บริเวณหน้าที่พักของทีมสำรวจ ซึ่งอาจารย์เป็นเจ้าของที่พักที่ทางทีมสำรวจไปพัก อาจารย์จึงได้สอบถามการทำงานกับทีมสำรวจและมีความสนใจเป็นอย่างยิ่ง จึงได้บอกกับทีมสำรวจว่าบนเกาะไม้ไผ่มีพันธุ์ไม้หลากหลายชนิดและเคยเป็นแหล่งที่มีกล้วยไม้รองเท้านารีและว่านเพชรหึงหรือว่านหางช้างกล้วยไม้ที่มีขนาดใหญ่ที่สุดในโลกเป็นจำนวนมากในอดีต แต่ในปัจจุบันแทบจะไม่หลงเหลือให้เห็นกันแล้ว อาจารย์จึงมีความประสงค์ที่จะจัดตั้งกิจกรรมการอนุรักษ์ขึ้นในพื้นที่ของเกาะ โดยเฉพาะการคืนว่านหางช้างสู่บ้านเกิดของมัน และถ้าหากทางทีมสำรวจต้องการที่จะขึ้นสำรวจบนเกาะจะให้เด็กนักเรียน โรงเรียนเกาะไม้ไผ่เป็นผู้นำทางสำรวจ ทีมสำรวจจึงตกลงตามคำแนะนำของอาจารย์สุชล เพราะเป็นโอกาสอันดีที่องค์การสวนพฤกษศาสตร์จะได้มีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรท้องถิ่น โดยมีเยาวชนและชุมชนเป็นผู้ดำเนินการเอง

หมู่บ้านเกาะไม้ไผ่ เป็นหมู่บ้านเล็กๆ ชาวบ้านตั้งบ้านเรือนอยู่ริมทะเล มีพื้นดินประมาณ 200 ไร่ และมีภูเขาหินปูนขนาดย่อมๆหนึ่งลูก บริเวณดินเขาเป็นป่าดงดิบ แต่พื้นที่บางส่วนถูกเปลี่ยนเป็นสวนยางพาราและปาล์มน้ำมัน ถัดออกมาเป็นป่าชายเลน บนเกาะมีป่าชุมชนที่ชาวบ้านได้รักษาไว้ มีการทำเส้นทางเดินร่วมกับกรมป่าไม้และคิดป้ายชื่อพันธุ์ไม้เพื่อการเรียนรู้

นอกจากนี้อาจารย์สุชล ยังให้เด็กๆ ปลูกต้นไม้ในป่าชายเลน ซึ่งที่ผ่านมามีการปลูกต้นไม้ในป่าโกงกางไม่ค่อยสำเร็จ เนื่องจากถูกแพะที่ชาวบ้านเลี้ยงไว้กินหมด ชาวบ้านจึงบอกอาจารย์ว่าต้นไม้ที่มีอายุหนึ่งปี แพะจะไม่กิน อาจารย์เลยนำเอาภูมิปัญญาชาวบ้านมาให้นักเรียนปรับใช้ โดยการเพาะเลี้ยงต้นไม้มัดอายุหนึ่งปี จึงนำไปปลูก ทำให้ประสบผลสำเร็จเป็นอย่างยิ่ง

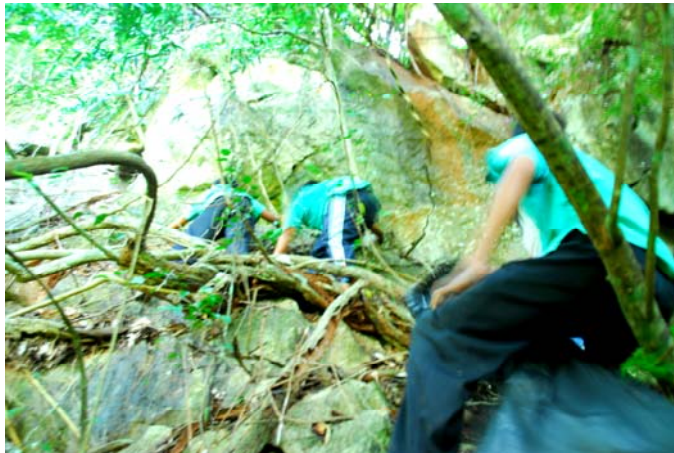
ทีมสำรวจได้สำรวจพันธุ์ไม้บนเกาะไม้ไผ่ร่วมกับเด็กๆ สองวัน วันแรกเดินสำรวจพื้นที่บนเกาะซึ่งเป็นป่าชายเลน เนื่องจากเป็นกลุ่มที่ใหญ่ มีเด็กๆ ตามไป ประมาณ 10 คน ตามประสาเด็กๆ มักจะไม่อยู่นิ่ง วิ่งเล่นหยอกล้อกันไปตลอดทาง แต่ก็เล่นไปช่วยงานสำรวจไปสลับกันตลอดทั้งเส้นทางการสำรวจ บางคนช่วยถือกล้องถ่ายรูป บางคนช่วยถือถุงพลาสติก และบางคนช่วยถือไม้สอยพันธุ์ไม้ พวกพี่ๆ ทีมสำรวจก็มัวแต่สังเกตหาพันธุ์ไม้ที่ออกดอกติดผล เพื่อจะได้เก็บตัวอย่างและถ่ายรูป จึงเดินกันช้ามาก ท่ามกลางแสงแดดอันร้อนระอุ แต่เด็กๆ ไม่มีท่าทีเหน็ดเหนื่อยแม้แต่น้อย ทั้งเดินทั้งวิ่งก่อนหน้าทีมสำรวจไปไกล พอทีมสำรวจต้องการกล้องบ้าง ถุงพลาสติกบ้างก็ร้องเรียกกันจนเสียงดังทั่วเกาะ เพื่อให้เด็กๆ วิ่งเอาของมาให้ พอทีมสำรวจบอกเด็กๆ ที่มีน้ำใจช่วยถือสัมภาระว่าอย่าเดินไปไกลนะ ให้ไปด้วยกันช้าๆ เด็กๆ ก็รับปาก แต่สักพักก็วิ่งตามเพื่อนๆ ไปอีกตามประสาเด็กๆ

ระหว่างที่สำรวจพันธุ์ไม้ เด็กๆ จะบอกชื่อต้นไม้ที่เขารู้จัก และถ้าต้นไม้ไหนกินได้เขาจะรีบบอกทันที แล้วสาธิตโดยนำไปใส่เข้าในปากทันทีทันใด เช่น เบส นักเรียนชั้น ม.หนึ่ง คนนำทางในวันนั้น บอกกับเราว่า “ยอดหมู่ย บนเกาะไม้ไผ่นี่นะ อร่อยที่สุด อร่อยกว่าข้างบนฝั่งอีก” และเมื่อใดที่เด็กๆ เห็นต้นไม้ที่ออกดอก หรือติดผล เขาจะไปเก็บมาให้หรือมาบอกทีมสำรวจให้

ไปดูทันที พร้อมทั้งถามชื่อเป็นสำเนียงใต้ด้วยว่า “พืชนี้อชื่อไรอะ” ตลอดทาง การทำงานร่วมกับเด็กๆ เป็นไปอย่างสนุกสนานมาก จนสุดท้ายก็แยกเป็นสองกลุ่มแล้วก็หลงกัน กว่าจะเจอกันอีกก็บ่ายโมงพอดี พอเรากลับออกมาถึงหมู่บ้าน ทีมสำรวจพาเด็กๆ ไปดื่มน้ำและรับประทานไอศกรีม ของโปรดสำหรับเด็กๆ หลังจากรับประทานอาหารกลางวันเสร็จ ทีมสำรวจก็ออกจากหมู่บ้านเพื่อไปสำรวจป่าชายเลนบริเวณใกล้เคียงต่อไป

วันต่อมาทีมสำรวจตั้งเป้าหมายไปที่เขาหินปูนที่อยู่ใจกลางของเกาะ เมื่อถึงโรงเรียนเกาะไม้ไผ่ อาจารย์สุชลและเด็กๆ ที่เคยขึ้นบนเขา ประมาณ 10 คน ซึ่งเป็นนักเรียนชั้น ม. 1 ถึง ม. 3 แต่มีเด็กรูปร่างด้อยชั้น ชั้น ป. 4 แอบตามไปสองคน ซึ่งทางขึ้นเขาเป็นทางชันมาก บางช่วงเป็นหน้าผา ต้องปีนไต่ไปตามหินปูน พอขึ้นไปได้สักพัก เป็นหน้าผาช่วงสั้นๆ ต้องเดินทีละคน ทุกคนผ่านไปไต่เพราะขายาว แต่น้องมุติ และน้องชาลอน(เด็กชั้น ป.4 ที่แอบตามไปด้วย) มีรูปร่างด้อยและขาสั้น ไปไม่ได้ ยืนรอตั้งนาน เมื่อมาแล้วจะกลับก็ไม่ได้ อาจารย์และ

เพื่อนๆ บอกว่าอย่าไป ก็อยากจะไป สุดท้ายก็ต้องช่วยกัน พาเขาปีนหน้าผาจนไปถึงยอดเขาจนสำเร็จ บางช่วงที่น้องสองคนค้างอยู่กลางหน้าผา เพราะความกลัวก็ร้องไห้บ้างเป็นบางครั้ง แต่เด็กๆ ก็สามารถเดินทางต่อไปได้จนถึงที่หมาย เพราะได้รับความช่วยเหลือและดูแลซึ่งกันและกันในกลุ่มที่ออกสำรวจครั้งนี้

ระหว่างสำรวจทีมสำรวจได้พยายามปลูกจิตสำนึกให้เด็กๆ ได้มีใจรักและเข้าใจธรรมชาติของต้นไม้ โดยการอธิบายเกี่ยวกับลักษณะและความสำคัญของต้นไม้ใบหญ้าที่พบตลอดเส้นทางการสำรวจให้แก่เด็กๆ เกือบตลอดเวลา และเด็กๆ ก็ให้ความสนใจเป็นอย่างมากโดยก็มีคำถามกับพี่ๆ ทีมงานตลอดเวลาเช่นกัน และไม่นานทีมสำรวจก็พบกอกกล้วยไม้รองเท้านารีเหลืองตรัง 2 กอกขนาดเล็กๆ มีก้านดอกแห้งติดอยู่แต่ไม่ติดฝัก ทีมสำรวจจึงถามน้องแก้ม สาวห่าว ชั้น ม. 1 เป็นสาวคนเดียวที่ติดตามปีนผากับทีมสำรวจในครั้งนั้นว่า น้อง

แก้มอยากรู้ใหม่ว่า เขาถูกนี้มีร่องเท้าหรืออยู่ที่ก้อ ถ้าอยากรู้ก็ให้นับจำนวน ตามเส้นทางที่เราเดินผ่าน น้องแก้มก็รับปากและเดินอยู่ใกล้ๆ กับเราตลอด ทำให้ทีมสำรวจค้นพบช้างเผือก เด็กน้อยที่มีแววการเป็นนักพฤกษศาสตร์ ในอนาคตได้อีกหนึ่งคน พอเดินไปเรื่อยๆ ทีมสำรวจก็พบต้นรองเท้าาริดินเล็กๆ มีใบ 3 ใบ ยาวไม่เกิน 3 ซม. ทีมสำรวจก็บอกกับน้องแก้มว่าเป็นลูกของมัน ควรนับด้วยว่าบนเขานี้มีลูกที่ต้น และมีแม่ที่ต้น โดยเราบอกให้น้องแก้มให้วัดขนาดแล้วระบุว่าเป็นลูกหรือเป็นแม่ น้องแก้มบอกว่าไม่มีไม้บรรทัดมาด้วย เราเลยบอกให้น้องแก้มใช้ข้อนิ้ววัด ถ้าใบยาวเกินสองข้อแสดงว่าเป็นต้นแม่ น้องแก้มก็นับและวัดขนาดต้นไปด้วย มีอยู่ต้นหนึ่งที่ขนาดเกินสองข้อนิ้วของน้องแก้ม เขาชี้ให้เราดูว่า เจอต้นแม่อีกแล้ว เราบอกว่ามันเล็กไป เจ้าชี ที่อยู่ข้างๆ ตะโกนบอกว่า “ก็นิ้วมึงสั้นนี่” พวกเราก็ได้ฮากัน เป็นการพักเหนื่อย และในที่สุด น้องแก้มก็เลิกวัดขนาด ให้พวกเราบอกว่าเป็นต้นแม่หรือต้นลูกแทน

ทีมสำรวจบอกกับเด็กๆ ว่า การที่มีต้นแม่น้อย ทำให้ต้นลูกมีน้อยตามไปด้วย แล้วยิ่งปีนี้ เราไม่เห็นมันติดฝักเลย แสดงว่าปีนี้ก็จะไม่มีต้นเล็กๆ เพิ่มขึ้น เพราะฉะนั้น เราต้องรักษาต้นแม่เอาไว้ ให้มันออกลูกออกหลานเพิ่มจำนวนต่อไป เรายังบอกเด็กๆ ว่า เคยดูรายการสารคดี ที่เขาติดตามเสือ ช้าง จระเข้กันหรือเปล่า เขาจะติดหมายเลขที่ตัวสัตว์ แต่ถ้าเป็นรองเท้าาริเราจะทำป้ายหมายเลขติดเอาไว้ แล้วปีต่อๆ ไปเราจะได้มาตามดูว่า หมายเลขเดิมอยู่หรือเปล่า ขนาดใหญ่ขึ้นหรือมีการแตกยอดใหม่หรือไม่ ออกดอก ติดฝักหรือเปล่า มีต้นเพิ่มขึ้นไหม กรอกเป็นตารางเก็บข้อมูลในการศึกษา เจ้าชี บอกกับเราว่า เกิดมาก็เพิ่งจะรู้ว่าเขาทำกันอย่างนี้เอง น่าสนุกนะ พอเราได้ฟังแล้วก็ปลื้ม ที่เด็กๆ สนใจและเข้าใจในการศึกษาข้อมูลไม่หายาก เพื่อการอนุรักษ์

กล้วยไม้อีกหนึ่งชนิดหนึ่งที่เราพบออกดอก ว่านนกเว้า ซึ่งกำลังออกดอกสีขาวครีมอมชมพู สวยงามมาก แต่มีเพียงต้นเดียว ออกดอก 4 ดอก เล็กๆ จำชื่อไว้ทันที ทีมสำรวจบอกกับเด็กๆ ว่า เป็นไม้หายาก ซึ่งในเส้นทางเดินสำรวจก็พบเพียงต้นเดียว ทีมสำรวจจึงให้เด็กๆ ดูเอกสารของกล้วยไม้ที่แม่ลงนำมาคิดผสมไว้ และสาริตการผสมเกสร โดยนำเอาเกสรเพศผู้ออกมาให้เด็กๆ ดู แล้วก็นำไปใส่บนเกสรเพศเมีย ซึ่งเป็นการทำตัวเหมือนแมลงที่คอยช่วยผสมเกสรดอกไม้

กลุ่มสำรวจแยกเป็นสองกลุ่มอีกเช่นเดิม กลุ่มแรกไปไกลมากถึงบนยอดก่อน ทำหน้าที่สำรวจทาง ส่วนกลุ่มหลังเดินสำรวจพันธุ์ไม้และเก็บข้อมูล ไปเรื่อยๆ จนไปพบกันบนยอดเขา ตามเส้นทางการสำรวจ น้องแก้มนับกล้วยไม้รองเท้านารี ได้ต้นแม่ 18 ต้น ต้นลูก 7 ต้น ทีมแรกที่ขึ้นไปบนยอดบอกว่าไม่มีอะไรแล้วข้างหน้าที่เป็นหน้าผาชัน เราจึงตัดสินใจลงเขา แต่ก่อนลงก็ถ่ายรูปร่วมกัน

ขาลงจอมพลังทั้งหลายปีน ไปได้ลงกันอย่างรวดเร็ว ส่วนพี่ๆ ทีมสำรวจเดินอยู่ข้างหลังเช่นเดิม แล้วก็มีน้องมุติ น้องชาลอน อยู่กับทีมเราด้วย แล้วที่สุดเราก็หลงทางอีกเช่นเคย เป็นหน้าผาสูงประมาณสองช่วงตัว คู้ญูยทั้งสองคนลงมาไม่ได้ พี่ต้องช่วยเอาลง โดยเอาตัวห้อยโหนกับต้นไม้ทาบกับหน้าผาแล้วให้มุติลงตามซอกระหว่างตัวพี่ต่อกับหน้าผา พอมุติได้ที่เหยียบแล้ว พี่ต่อก็ตกลงพื้น จากนั้นให้มุติจ็อกจนลงมาได้ มุติขาสั้นพับๆ ร้องไห้ไปด้วย บ่นไปด้วยว่า “ข้าวก็ไม่ได้กิน น้ำก็ไม่ได้กิน เหนื่อยก็เหนื่อย (ซึ่งต่อมากลายเป็นมุขเด็ดของเด็กๆ ที่ร่วมการสำรวจในครั้งนี้)” ถิวต่อไปเป็นน้องชาลอน เล่นเอาพี่ต่อกต้องนอนแผ่พักแขนและขาสักพักให้หายเมื่อย พอเราจะหาทางลงก็ไปไม่ได้เสียแล้ว ซ้ายก็ผา ขวาก็ผา พวกที่ลงไปก่อนถึงข้างล่างแล้ว เราจึงตะโกนเรียกให้เขาเดินขึ้นมานำทางเรากลับไป พวกเด็กรุ่นพี่ๆ ก็พามุติและชาลอนค่อยๆ ไล่ลงไป โดยคอยบอกและจับขามุติให้ไปเหยียบที่ซอกหิน กว่าที่จะลงมาได้ก็กินเวลานานมาก

พวกเราลงมาได้ครบกันหมดตอนบ่ายสองโมง กำลังหิวโซ ที่ดินเขาคุณป้าสองคน สอยมะพร้าวให้เราดื่ม แก้หิวและกระหายน้ำกัน 10 กว่าลูก เป็นมะพร้าวที่อร่อยที่สุดในโลกเลย คุณป้าบอกว่าถ้ารู้ก่อนจะเตรียมไว้ให้ใส่แก้วอย่างดี เราขอบคุณคุณป้าทั้งสอง และถ่ายรูปร่วมกัน ก่อนที่จะเดินกลับไปโรงเรียน

ทีมสำรวจทั้งหมดไปถึงโรงเรียน

ประมาณบ่ายสองโมงครึ่ง ทีมสำรวจสอนเด็กๆ ผสมเกสรดอกไม้ โดยใช้ดอกกล้วยไม้ ที่ทีมงานซื้อจากตลาดตอนเช้าเป็นตัวอย่างในการสาธิต เริ่มสอนที่โครงสร้างของดอกกล้วยไม้ และให้เด็กๆ สังเกตว่าส่วนไหนเป็นเกสรเพศผู้ ส่วนไหนเป็นเกสรเพศเมีย ต่อจากนั้นก็ให้เด็กๆ ลองเจียผสมเกสรกันทุกคน เป็นกิจกรรมเล็กๆ น้อยๆ ที่ทางทีมงานสามารถทำได้ในสถานการณ์นั้น ซึ่งมีนักเรียนคนอื่นที่ไม่ได้ไปสำรวจให้ความสนใจเข้ามาฟังด้วย

สำหรับกล้วยไม้ร่องเท้าันรีที่พบบนเกาะไม้ไผ่ มีจำนวนน้อย เนื่องจากมีการลักลอบนำออกจากพื้นที่ ชาวบ้านบอกกับเราว่า เมื่อก่อนเห็นเป็นกลุ่มใหญ่ๆ ขึ้นติดกันเป็นผืน แต่คนที่อื่นมาขึ้นเอาไป เราจึงบอกกับเด็กๆ ว่า โชคดีที่เรายังพอเห็นต้นที่มีอยู่เพียงเล็กน้อย และไม่คิดฝักเลย ถ้าเราเอา

ออกไปอีกมันจะมีต้นแม่ที่ผลิตดอกน้อย และโอกาสที่แมลงจะหาดอกเจอ และช่วยผสมเกสรให้ติดฝักนั้นก็ยากขึ้น เมื่อไม่มีฝักก็ไม่มีลูกหรือต้นเล็กๆ ขึ้นมาทดแทน ดังนั้นขั้นแรกของการอนุรักษ์ก็คือ ห้ามนำออกจากพื้นที่อีกต่อไป ขั้นต่อไปเราจะเก็บข้อมูลติดตามการเปลี่ยนแปลง เพื่อหาวิธีเพิ่มจำนวนให้ได้

โดยพี่ๆ ที่สวนพฤกษศาสตร์จะช่วยให้คำแนะนำ และอาจารย์สุชลจะเป็นผู้กำกับดูแลในส่วนกิจกรรมของเด็กๆ ในโรงเรียน

เนื่องจากในการสำรวจครั้งนี้มีเวลาจำกัด เพราะเรือต้องออกจากเกาะประมาณบ่ายสามโมง แต่เด็กๆ ก็สนใจกันมาก ทีมงานจึงเปิดเว็บไซต์ขององค์การสวนพฤกษศาสตร์ให้เด็กๆ ดูภาพร่องเท้า นารี ที่ในการสำรวจครั้งนี้พบแต่ต้นไม้ที่ออกดอก และสอนให้เขาใช้ประโยชน์จากอินเทอร์เน็ตในการหาข้อมูลพืช จนถึงเวลาที่เราจำต้องจากเกาะแห่งนี้ไปก่อน

เด็กๆ ถามว่าเมื่อไหร่จะมาอีก ทีมสำรวจก็ถามว่า เด็กๆ อยากให้มาหรือไม่ สนใจปลูกเลี้ยงกล้วยไม้ และทำกิจกรรมศึกษาและอนุรักษ์พันธุ์ไม้กันหรือไม่ ถ้าสนใจอยากทำพวกพี่ๆ ก็จะมาสอนให้ แต่ถ้ายังไม่มีโอกาสจะส่งกล้วยไม้ที่เพาะเลี้ยงในขวดมาให้ทดลองเลี้ยงกันดู ถ้ามีข้อสงสัยก็ส่งอีเมลล์ถึงพวกพี่ๆ ได้ ทีมสำรวจมีความยินดีเป็นอย่างมากที่ได้พบกับเด็กๆ กลุ่มนี้ และเป็นโอกาสที่เราได้เผยแพร่ความรู้ให้กับเยาวชนในท้องถิ่นให้เข้าใจถึงความหลากหลายทางชีวภาพและการอนุรักษ์พันธุ์ไม้หายาก ในความคิดของพวกเราแล้ว การอนุรักษ์จะไม่สำเร็จได้เลย ถ้าชุมชนไม่ให้ความร่วมมือ และเยาวชนทั้งหลายนี้จะเป็นกำลังสำคัญในอนาคต ทีมงานหวังว่ากิจกรรมดีๆ จะเกิดขึ้นที่นี่อีกต่อไปภายใต้การนำของอาจารย์สุชล ส่วนทางนักวิชาการองค์การสวนพฤกษศาสตร์จะคอยเป็นที่ปรึกษา เพื่อให้การดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ของเยาวชนและชุมชนเกาะไม้ไผ่เป็นไปตามหลักวิชาการที่เหมาะสมต่อไป